

5. delrapport

Erfaringer med børneinterview i forskningssammenhæng

Knudsen, Rikke Kamstrup; Lindberg, Stine; Kampmann, Jan

Publication date:
2009

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Knudsen, R. K., Lindberg, S., & Kampmann, J. (2009). 5. delrapport: Erfaringer med børneinterview i forskningssammenhæng. Roskilde Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

5. delrapport

Erfaringer med børneinterview i forskningssammenhæng

Rikke Kamstrup Knudsen
Stine Lindberg
Jan Kampmann

Center i Barndoms- og Ungdomsforskning
Roskilde Universitetscenter
Marts 2009

INDHOLD

INDLEDNING	3
BARNDOMSFORSKNING OG BØRNEPERSPEKTIVET	4
BØRNEINTERVIEW	8
FØLGEFORSKNINGEN KNYTTET TIL "FRI FOR MOBBERI"	9
ERFARINGER MED DE ANVENDTE INTERVIEWFORMER	11
HISTORIEINTERVIEW	12
TEGNEINTERVIEW	13
FOTOBASEREDE INTERVIEW	16
GÅENDE INTERVIEW	19
CASEBASEREDE INTERVIEW – I GRUPPER OG INDIVIDUET	21
REFLEKSIONER OVER DATAMATERIALET	24
KONKLUSION	26
LITTERATUR.....	29

Indledning

I forbindelse med gennemførelsen af evaluerings- og følgeforskning knyttet til et større udviklingsprojekt omkring tidlig indsats over for mobning blandt børnehave- og indskolingsbørn, forsøgte vi som forskningsgruppe at inddrage børnenes tilgang til og forståelse af drilleri og mobning. Det foregik gennem afprøvning af forskellige metoder til at få udsagn fra børnene omkring drilleri og mobning. Vi har i en anden sammenhæng (Knudsen, Lindberg & Kampmann, 2009) behandlet børnenes forståelser, oplevelser og håndteringer af drillerier. I denne rapport vil vi primært rette fokus mod de *metodiske* erfaringer, vi gjorde i forbindelse med gennemførelsen af de forskellige typer af interview med 4-9årige børn. Med denne rapport ønsker vi således at bidrage til den videre udvikling af metoder til brug i forskningen af børns hverdagsliv. Desuden kan rapporten ses som en inspiration til de professionelle som til dagligt arbejder med børn i denne aldersgruppe, og som ønsker at skabe viden baseret på børns udsagn.

”Fri for Mobberi”, som udviklingsprojektet, hedder, er oprindeligt etableret på initiativ af Red Barnet. Allerede i planlægningsfasen blev 3 kommuner inddraget (Århus, Kolding og Gentofte), og inden for hver kommune blev 1 skole og 2 børnehaver beliggende i den pågældende skoles ”optageområde” involveret. I de deltagende børnehaver og skoler indvilgede man i at arbejde over en længerevarende periode med fokus på afdækning og forebyggelse af mobning. Knyttet til dette var en kuffert som indeholdt forskellige typer af pædagogisk materiale. Dette bestod både af konkrete forslag til og beskrivelser af pædagogiske aktiviteter med børnene, ideer til hvordan man kunne arbejde med øget opmærksomhed på og forståelse af mobning i personalegruppen, og materialer der henvendte sig til forældrene, for at de ligeledes kunne øge deres opmærksomhed og indsats over for (forebyggelse af) mobning. Alle involverede institutioner arbejdede over en ca. toårig periode ud fra de samme ideer og materialer, men kunne tilpasse udviklingsprojektet til deres egne forudsætninger, traditioner og ideer til hvordan et sådant udviklingsprojekt kunne give mening i netop deres institution¹.

¹ En nærmere redegørelse for udviklingsprojektet ”Fri for Mobberi” kan findes ved at gå ind på <http://www.redbarnet.dk/mobning>

Følgeforskningsprojektet har haft til opgave at beskrive, vurdere og evaluere hele processen omkring udviklingen, implementeringen og konsekvenserne af ”Fri for Mobberi” i de pågældende kommuner og institutioner². Den særlige del af følgeforskningsprojektet der omhandlede børnenes tilgang til og forståelse af drilleri og mobning, er hidtil kun i begrænset omfang blevet afrapporteret, så nærværende rapport samt rapporten ”Jeg bidt ham i hånden, så ødelagde han mit lego” (Knudsen, Lindberg & Kampmann 2009) kan ses som bidrag til denne del af følgeforskningsprojektet.

Barndomsforskning og børneperspektivet

Nu er vi jo ikke de første der har kastet os ud i at forsøge at få udsagn fra børn vedrørende emner og fænomener der har betydning set fra deres perspektiv. I barndomsforskningen har der, især inden for de seneste 10-15 år, været særligt fokus på at inddrage børn og tilskrive deres udsagn betydning. Dette har blandt andet udmøntet sig i en del forskellige former for børneinterview – med henblik på at indkredse børnenes forståelser af og mening om forhold der vedrører deres eget hverdagsliv. Under ét kan man indfange denne tendens under overskriften ”børneperspektiv”. Børneperspektivet har af forskellige grunde og på mangfoldige måder været i fokus i store dele af barndomsforskningen både herhjemme og internationalt siden begyndelsen af 1990’erne.

Nogle af de første til eksplicit at anvende betegnelsen ”børneperspektiv” var tilknyttet det norske barndomsforskningsmiljø omkring NOSEB (Norsk Senter for Barneforskning) beliggende i Trondheim. Per Olav Tiller var en pioner i forhold til gennem konkrete iagttagelser at tydeliggøre på hvilke måder børn etablerede andre – men fra deres synspunkt helt igennem meningsfulde – opfattelser af små og store begivenheder og fænomener end de opfattelser de voksne etablerede ud fra deres synspunkt (Tiller 1990). Der er ingen tvivl om at Tillers arbejde inspirerede og bidrog til at han selv og flere af hans kolleger lancerede begrebet ”barneperspektiv” (Åm 1989; Barn 1991).

² Følgeforskningsprojektets hidtidige delrapporter kan ligeledes findes på Red Barnets hjemmeside – se note 1

Herhjemme kom et af de første forøg på mere eksplicit at præsentere og diskutere indholdet i og anvendelsen af ”børneperspektiv” på foranledning af Børnerådet (Kampmann 1998). Det var imidlertid ikke alene termen ”børneperspektiv” der signalerede en øget interesse i at inddrage børns synspunkter og meningsdannelser i forskningssammenhæng. Siden midt-slut-90’erne har børns deltagelse i og bidrag til forskningen fået større opmærksomhed: Børn som medforskere og vigtigheden af at lytte til børn er nogle af de tilgange der har præget væsentlige dele af barndomsforskningen inden for de seneste godt ti år (Greig & Taylor 1999; Christensen & James 2000; Lewis & Lindsay 2000; Brooker 2001; Warming 2007).

Der er flere forskellige grunde til dette øgede fokus på børns udsagn og meninger og forskningens formulerede intention om at nærme sig eller etablere et børneperspektiv. Der er ingen tvivl om at FN’s Børnekonvention fra 1989 har haft en ganske væsentlig betydning for ønsket om at lytte til børn som personer der har ret til at ytre sig og blive hørt. Særligt i England har denne forbindelse været ganske tydelig idet flere af de udgivelser der har formidlet viden om og ideer til hvordan man på en meningsfuld måde kan lytte til børn, ikke har været publiceret i normale forskningstidsskrifter eller på akademiske forlag, men af organisationer der på forskellig vis har børn og deres rettigheder som deres sag (Milner & Carolin 1999). Også i Danmark har der i regi af Børnerådet været en tilsvarende interesse (Jørgensen & Kampmann 2000).

Forskningen har dog også haft sine egne kampe omkring perspektiver i børneforskningen. Disse handler ikke alene om inspiration fra FN’s Børnekonvention, men nok så meget om brud og opbrud i de paradigmer og videnskabstraditioner der har haft hegemonisk magt og præget feltet. Barndomsforskningen udgør ikke på nogen måde et isoleret område eller miljø med sin egen exceptionelle historiske udvikling uden forbindelse til forskningsfællesskabet i øvrigt. Tværtimod blev dele af den kritiske barndomsforskning udviklet i forlængelse af og på nogle måder som barn af den kritiske kvinde- og feministiske forskning. Den feministiske forskning var (ikke mindst tilbage i 70’erne og ind i 80’erne) optaget af opgøret med usynliggørelsen og andetgørelsen af kvinder

(Lykke 2008). Flere feministiske forskere begyndte med udspring i denne kritik at rejse en tilsvarende kritik mod sig selv i form af at stille spørgsmålet om hvor børnene var henne i denne forskningsbestræbelse. Hvad var det for en usynliggørelse og andetgørelse man etablerede i forhold til børnene inden for denne kritiske forskningstradition?³ Men også som udløber og videreudvikling af Kritisk Teori mere generelt etableredes så småt forskningsmiljøer der tog børns samfundsmæssige placering og børns rettigheder som gruppe op, således som det fx blev formuleret af de tyske socialisationskritikere Oskar Negt og Alexander Kluge (1974) i form af begrebet ”børneoffentlighed”⁴. Selvom Negt og Kluge ikke kan siges direkte at have bidraget med egne forskningsmetodiske erfaringer, så bidrog de dog til den begyndende etnografisk inspirerede barndomsforskning der fokuserede på magtforholdene i institutionshverdagen og på at etablere et perspektiv hvor man søgte at indfange børns modstand mod de institutionsbaserede magtforhold og styringslogikker⁵.

I slutningen af 80’erne etableres i en mere international sammenhæng det der senere kom til at gå under betegnelsen ”New sociology of childhood”. Ud over at have afsæt i en særlig anglosaksisk kritisk barndomsforskning (James & Prout 1990) kom der også nogle væsentlige bidrag fra kontinental-Europa (Qvortrup 1991; Qvortrup et al. 1994). I første omgang er den væsentlige inspiration fra den nyere barndomssociologi ikke som sådan etnografisk inspirerede bidrag, men nogle centrale teori- og begrebsudviklinger og -brud som i al korthed etablerede barnet som aktør, som meningsskabende gennem sociale interaktioner og som en forskningsenhed der er interessant i sig selv (og ikke blot som ’vedhæng’ til familien, samfundet etc.). Med inspiration herfra prægedes 1990’erne af en lang række af etnografisk inspirerede studier af børn i deres hverdagsliv, både

³ Se Barry Thorne (1987) som eksempel på denne begyndende opmærksomhed mod og kritik af børns samfundsmæssige usynliggørelse – også inden for kønsforskningen.

⁴ Det er værd at bemærke at der i den kritiske barndomsforskning er tale om at se børn som et kollektivt subjekt, der afspejler at det som social kategori er samfundsmæssigt produceret som en interessegruppe, der burde have politiske rettigheder knyttet til gruppens interesser (Jf. Negt & Kluge 1974; Negt, 1984).

⁵ Nogle af de relativt tidlige eksempler på dette i dansk sammenhæng kan dels være nogle af Sigsgaards bøger fra starten af 1980’erne (Sigsgaard 1983a, 1983b, 1984 og 1985) samt Felding, Møller & Smidt 1980 og Andersen & Kampmann 1988.

internationalt og i en dansk sammenhæng hvor børn analyseredes som aktører, samhandlende, meningsskabende og positionsforhandlende⁶.

Som nævnt etablerer der sig op igennem 1990'erne som en udløber af denne forskningsinteresse en diskussion omkring etablering af børneperspektiv, hvilket i første omgang udgør et relativt afgrænset nordisk tema, som først senere afspejles i international sammenhæng. Både herhjemme og internationalt åbner disse nyere forskningsinitiativer for metodiske afprøvninger og nyudviklinger som fortsat i dag kan siges at stå højt på barndomsforskningens dagsorden. På nogle måder ser det ud til at den markant øgede interesse for barndomsforskning har givet grundlag for en frugtbar og konstruktiv metodisk udvikling og afprøvning af forskellige metodiske greb og tilgange til at få børns udsagn om deres eget liv frem på en meningsfuld måde. Dette er både set i relation til indsigt i børns liv og i relation til den viden de er med til at producere.

Man kan, i en dansk sammenhæng, se tre hovedtyper af forskningserfaringer med at afprøve forskellige konkrete metodiske tilgange til at få udsagn fra børn om deres opfattelse af sig selv og egen virkelighed:

- Børns egne umiddelbare ytringer i forbindelse med daglige interaktioner og handlinger som indfanges gennem ”lydsiden” af forskerens observation – altså hvilke udsagn fra børnene får vi adgang til gennem vores observation af deres hverdagsliv.
- Børns ytringer som frembringes i uformelle samtaler og sproglige udvekslinger med en mere eller mindre deltagende observatør undervejs i observationsforløb.
- Børns ytringer som udspringer af mere formaliseret sammenhæng, hvor forskeren bevidst og med en vis grad af forberedelse og planlægning iværksætter samtale/dialog/interview med barnet/en gruppe af børn – ofte omkring et mere eller mindre afgrænset tema.

⁶ Som eksempler på danske bidrag kan nævnes Andersen & Kampmann 1996, Mouritsen 1996, Gulløv 1999, Højlund 2002, Andersson 2000, Palludan 2005, Rasmussen 2004b, Gulløv & Højlund 2003, Staunæs 2004.

De tre typer kan ses som en bevægelse fra observation af børn og børns kommunikation, over som observatør selv at indgå i kommunikation med barnet, til at man som forsker indtager en interviewerrolle, og nu ikke er observatør.

I vores projekt har vi ikke haft mulighed for længerevarende observationsperioder, hvilket betyder at vi ikke reelt har haft mulighed for i større omfang at indsamle ytringer baseret på observationsforløb, hvorfor det i denne rapport primært vil være den tredje hovedtype af udsagn fra børn vi vil beskæftige os med.

Børneinterview

En af de første publikationer med diskussion af erfaringer med børneinterview var en artikelsamling hvor flere børneforskere gjorde rede for forskellige metodiske tilgange til forskningsinterview med børn (Jensen 1988). Temaer som struktureringsgrad, antal af interviewpersoner og varighed var nogle af de udfordringer der blev nævnt som særligt centrale, når der er tale om at interviewe mindre børn. Derudover er der flere af artiklerne der kommer ind på muligheder for at styrke interviewets kvalitet gennem at inddrage forskellige typer af ”støtteforanstaltninger” ved organiseringen og gennemførelsen af interviewet. Der er således eksempler på at man kan bruge børns tegninger som afsæt for interviewet – enten ved undervejs i tegneforløbet at spørge til hvad barnet tegner osv. eller ved efterfølgende at samtale med barnet ud fra den færdige tegning (fx Westman i Jensen 1988).

Siden har udviklingen af andre former for støtteforanstaltninger indgået i adskillige forskningsprojekter. Fx er der blevet brugt billeder og fotografier med motiver fra barnets egen hverdag som afsæt for samtalen, eller interviewerens kan fortælle en historie som vedkommende beder børnene kommentere, ofte relateret til en etisk eller moralsk problemstilling man ønsker at få barnets holdning til. En anden metode er at interviewerens formulerer en halvt færdiggjort sætning som barnet derpå skal færdiggøre eller komme med sin version af (Kampmann 1998: 24f).

En anden type interviewpraksis som har udviklet sig i dansk/nordisk sammenhæng, er det såkaldte "livsformsinterview" som blev anvendt i forbindelse med et større nordisk forskningsprojekt, kaldet BASUN-projektet (Barn, Samfund og Udvikling i Norden) under ledelse af Lars Dencik og med deltagelse af forskere fra Island, Finland, Norge, Sverige og Danmark (Andenæs 1991; Langsted u.å.). I livsformsinterviewet lader man barnets egen fortælling være afsæt for indkredsning af hvordan dets hverdagsliv konkret udfolder sig. Fortællingen etableres ved at interviewer sammen med barnet opholder sig på "stedet" for de konkrete begivenheder barnet fortæller om. I BASUN-projektet foregik disse interview både i hjemmet og i institutionen. Undervejs i interviewet bad forskerne barnet vise og fortælle om de specifikke begivenheder dér hvor de var foregået. I forhold til de almindelige hverdagshandlinger i barnets hjem kunne interviewet således tage udgangspunkt i konkrete spørgsmål som "vis mig hvor du vågner", "tager du selv tøj på?", "vis mig hvor dit tøj ligger", "er der nogen der lægger det frem?", "hvem...?", osv.

I nogle nyere undersøgelser har man, inspireret af livsformsinterviewet, udviklet det der er blevet kaldt "walk-and-talk" eller "det gående interview" hvor det ikke nødvendigvis er afdækningen af hverdagens forløb i sin helhed man er interesseret i, men derimod specielle temaer som man etablerer en samtale med barnet om, samtidig med at barnet viser interviewer hvor tingene foregik (se fx Nielsen 2007, Rasmussen 2004).

Det er denne udvikling og de erfaringer der hidtil er gjort inden for dette felt som denne rapport bygger videre på og skriver sig ind i.

Følgforskningen knyttet til "Fri for Mobberi"

Tilgangen til følgforskningen bag udviklingsprojektet Fri for Mobberi har været inspireret af aktionsforskningstraditionen idet projektet har søgt at bibringe indsigt og inspiration til antimobbeprogrammet mens det var under implementering og udvikling. Vidensproduktionen har således fundet sted i tæt samarbejde med de involverede parter – det gælder Red Barnet såvel som det kommunale og forvaltningsmæssige regi i de tre deltagende kommuner, samt skolepersonaler, børnehavepersonaler, forældre og børn. En

vigtig del af forskningen har i den forbindelse været en løbende tilbagemelding til samt en gensidig dialog med de involverede parter, hvilket har åbnet op for en bredere forståelse af det indsamlede data og mulighed for løbende justeringer i forskningsdesignet.

Konkret har empiriproduktionen i følgeforskningen fundet sted som tre tidsforskudte empiriindsamlingsrunder – også omtalt som ”nedslag” – i de deltagende institutioner henover en periode på 2 år. Materialet har bestået af en kvantitativ såvel som en kvalitativ del. Ved alle tre nedslag har udvalgte grupper udfyldt et spørgeskema om deres forståelse af fænomenet mobning, om deres kendskab til og erfaringer med Fri for Mobberi mv. Denne kvantitative dataindsamling har fundet sted i samtlige deltagende institutioner. Herudover har 3 ud af de 7 deltagende børnehaver og alle 3 skoler været involveret i den kvalitative dataindsamling i form af interview med børn i børnehaverne og indskolingsklasserne, forældre i børnehaver og indskolingen samt ledelse og personaler på skolerne og i børnehaverne. Desuden har vi interviewet repræsentanter fra Red Barnet og de involverede kommuner.

Ved det første nedslag interviewede vi udelukkende børn i børnehavealderen, og fokus i interviewene var da på at få børnene til at fortælle om hverdagsforståelser af fællesskab og samspilsprocesserne i børnegruppen, samt deres forståelser af inkluderende og ekskluderende episoder. I det andet nedslag blev også de udvalgte skoler inddraget, og børn i 0. og 2. klasse såvel som børn i børnehaven blev interviewet. Fokus i børneinterviewene var også denne gang på hvilke konkrete erfaringer børnene havde med drillerier og evt. mobning. Herudover spurgte vi ind til de foreløbige erfaringer med deltagelsen i udviklingsprojektet, hvorvidt børnene oplevede kønsrelaterede forskelle ved drillerier, og hvordan børnene så de voksnes rolle. I tredje nedslag blev kun skolebørn interviewet – denne gang børn i 3. klasse. Det betød at børnene i de involverede klasser havde mødt os før, og flere interview var med de samme børn som vi tidligere havde interviewet. Også i disse interview lå fokus på børnenes konkrete erfaringer samt på deres oplevelser af hhv. pige- og drengestereotyp drilleadfærd. Herudover omfattede

interviewene børnenes forståelser af intentionalitet knyttet til det at drille og deres oplevelser af de voksnes rolle i forbindelse med drillerier.

Erfaringer med de anvendte interviewformer

Som nævnt var en vigtig intention i følgeforskningsprojektet at afprøve forskellige metoder til at få indsigt i børns forståelser af, oplevelser med og håndteringer af drilleri og mobning. Intentionen med at afprøve forskellige metoder var ikke at finde frem til den ”bedste” metode, men snarere at undersøge hvordan børn kommunikerer deres forståelser og oplevelser gennem de forskellige interviewmetoder, dvs. hvad det er for typer af viden de forskellige metoder giver adgang til, og således også i hvilke sammenhænge de er hensigtsmæssige at bruge. Her tænkes både på metodernes anvendelighed i forhold til fx alder og køn, men selvsagt også i forhold til hvilken type viden som ønskes.

I følgeforskningsprojektet afprøvede vi seks forskellige interviewtyper:

Historieinterview, tegneinterview, gående interview, fotobaserede interview samt casebaserede, individuelle- og gruppeinterview. Alle interviewene var baseret på en semistruktureret interviewguide. Børn i fire forskellige aldersgrupper indgik:

Børnehavebørn (primært de 4-5årige), børn i 0. klasse, børn 2. klasse og børn 3. klasse.

Nogle interviewformer blev brugt i forskellige aldersgrupper, mens andre kun blev afprøvet med børn i én bestemt aldersgruppe. Nedenstående tabel illustrerer hvilke interviewformer der blev afprøvet med de forskellige aldersgrupper af børn.

Interviewform/aldersgruppe	Børnehavebørn	0. klasse	2. klasse	3. klasse
Historieinterview	11			
Tegneinterview	18	17		
Gående interview	30	16	16	
Fotobaserede interview			17	
Casebaserede individuelle interview				14
Casebaserede gruppeinterview				12

Som indgangsvinkel til interviewene fortalte vi børnene at vi var interesserede i at få noget at vide om, hvordan børn driller hinanden. Vi lod det i høj grad være op til børnene selv om de ville fortælle om egne oplevelser – hvor de enten havde været den der drillede, eller den der blev drillet – eller om de ville fortælle om episoder de blot havde været vidne til.

I det følgende gennemgår vi de enkelte interviewformer hvorefter der samles op med en refleksion over metodeafprøvningen og de genererede data.

Historieinterview

I børnehaverne gennemførte vi ved det første af de tre nedslag en række interview som tog udgangspunkt i en lille historie med temaerne drilleri og kammeratskab, skrevet af forskergruppen. Historien blev læst højt for 2-3 børn af gangen. Hensigten med at bruge oplæsning var at skabe en tryk og genkendelig situation hvor interviewet tog form som en snak om historien og dens temaer og i forlængelse heraf også kom omkring børnenes egne erfaringer. Den oplæste historie handlede om en flok dyreunger på en bondegård hvor en gås drillede de andre dyr indtil de en dag gav den en lærestreg. Børnene fik oplæst historien, og undervejs stoppede interviewerens op fem gange og stillede børnene spørgsmål i relation til historiens handling og tema. Spørgsmålene var bl.a. ”Hvad synes I dyreungerne skal gøre, for at gåsen ikke driller mere?” og ”Har I nogensinde selv prøvet at blive kede af det fordi I ikke måtte være med i de andres leg?”.

Børnene var meget optagede af historien og generelt gode til at kommentere. Men flere børn blev dog utålmodige efter at høre mere af historien når interviewerens stoppede op for at stille spørgsmål, især når interviewerens forsøgte at dreje samtalen ind på børnenes egne erfaringer. For børnene var det tydeligvis historien som var det interessante, og sekundært spørgsmålene om deres egne erfaringer. Metoden viste sig umiddelbart mest egnet til at give indblik i børns *generelle* forståelser af mobning og drilleri, mens den gjorde det mere vanskeligt at få børnene til at fortælle uddybende om deres *egne* erfaringer. I de interview hvor børnene havde ro og lyst til at fortsætte snakken, fik vi dog

efter oplæsningen af historien nogle fine snakke om deres oplevelser i børnehaven, men en del børn oplevede selvsagt interviewet som afsluttet når historien var færdig.

I næsten alle historieinterviewene deltog to interviewere, hvilket var en klar fordel. Den ene interviewer læste historien op og stillede de første spørgsmål, mens den anden interviewer ud over at assistere med supplerende spørgsmål koncentrerede sig om at skabe en rolig interviewsituation. Det indbefattede primært at holde andre børn ude af lokalet idet vi erfarede at børnehavebørnene let lod sig distrahere.

Under interviewene blev børnenes indbyrdes positioner tydelige, set i forhold til i hvor høj grad de kom til orde. På trods af at interviewerne var opmærksomme på at få alle børnene til at ytre sig, var der stor forskel på hvor meget taletid det enkelte barn fik, ligesom flere børn tydeligvis kopierede de andre børns holdninger. At børnene havde mulighed for at blive interviewet sammen med en eller to af deres kammerater, gav til gengæld nogle af de børn lyst og mod til at deltage som sandsynligvis ikke ville have indvilget i at blive interviewet ellers. Når interviewformen fungerede bedst, inspirerede børnene hinanden til at fortælle mere, ligesom de kommenterede eller uddybede hinandens fortællinger.

Styrken ved historieinterviewene var deres evne til at vække børnenes interesse og engagere dem i interviewene ud fra oplæsningsformen og selve historien, mens metodens store begrænsning var at den primært gav indsigt i børnenes *generelle og overordnede* forståelser af drilleri og mobning og kun i mindre grad børnenes *konkrete oplevelser* fra deres eget hverdagsliv.

Tegneinterview

Tegneinterview i forskellige afskygninger er en hyppig anvendt metode inden for nyere børneforskning (se fx Cele 2006: 62; Backett-Milburn & McKie 1999: 387). Begrebet dækker over en bred vifte af metodiske tilgange hvor børns tegninger indgår enten som den primære datakilde eller som afsæt for interview af forskellig slags. Metoden er

populær idet den er interaktiv og participatorisk, samtidigt med at den giver mulighed for at børn kan udtrykke sig om emner det kan være svært for dem at sætte ord på ellers (Backett-Milburn & McKie 1999).

I vores studie gennemførte vi tegneinterview med børn i både børnehaven og 0. klasse. Som optakt bad vi børnene lave en tegning af en oplevelse de havde haft med drilleri – enten hvor de selv var blevet drillet hvor de havde drillet andre, eller hvor de havde set nogen blive drillet. Vi interviewede børnehavebørnene *imens* de tegnede og børnene i 0. klasse *efter* de havde færdiggjort deres tegning⁷. I begge tilfælde fungerede tegningen som en form for støtteforanstaltning eller ”ice-breaker” som vi brugte til at starte interviewet ud fra idet vi bad barnet fortælle hvad det havde tegnet/var i gang med at tegne, og som vi kunne vende tilbage til under interviewet. I vores brug af metoden var selve tegningerne således ikke det primære produkt, det var derimod børnenes verbaliserede fortællinger som udsprang af tegningerne. Ud over de episoder børnene havde tegnet, snakkede vi ud fra interviewguiden også om andre episoder som børnene kunne komme i tanke om.

Vi erfarede at interviewformen appellerede til de fleste børn som vi interviewede på denne måde. For børnene var tegning en kendt aktivitet som de fleste tilsyneladende kunne lide⁸, ligesom de generelt var optagede af at producere tegninger der gengav den oplevede situation præcist. Netop børnenes store engagement i tegneopgaven viste sig dog også i flere tilfælde at blive en hindring for gennemførelsen af selve interviewet. I de interview hvor børnene blev interviewet samtidigt med at de tegnede, var der en tendens til at de var meget opslugte af deres tegning og havde svært ved at snakke samtidigt, hvorfor de svarede meget fåmælt eller ligefrem affejende på interviewerens spørgsmål. Disse børn så tilsyneladende *tegningen* som det vigtigste produkt og oplevede interviewerens spørgsmål som forstyrrende. Intervieweren derimod var selvsagt optaget

⁷ I praksis oplevede vi imidlertid at de to varianter af tegneinterviewet overlappede, forstået på den måde at børnene i 0. klasse ofte fortsatte med at tegne, når interviewet gik i gang, fx fordi de kom i tanke om en ny oplevelse eller en detalje, de havde glemt at få med på deres tegning, mens nogle af børnehavebørnene først kunne koncentrere sig rigtigt om interviewet, efter de var færdige med tegningen.

⁸ Her skal det dog nævnes at børnene meldte sig frivilligt til at blive interviewet, hvorfor børn der ikke kunne lide at tegne også kunne fravælge at blive interviewet på denne måde.

af at få barnet til at fortælle. Interviewformen fungerede derfor bedst hvor barnet havde færdiggjort sin tegning fuldstændigt inden interviewet, og tegneremedierne var lagt væk.

Som nævnt udviste de fleste børn interesse for opgaven, men der var dog også enkelte for hvem det at skulle tegne sine oplevelser virkede begrænsende. Det gjaldt fx Johan fra 0. klasse som ikke syntes han kunne formidle et frikvarters kompleksitet på et stykke papir og derfor lettere frustreret udbrød: *"Jeg kan ikke finde ud af at tegne hele frikvarteret eller noget af det"*. På trods af at interviewerens forsøgte at nedtone forventningerne og imødegå Johans selvkritik, fastholdt han at han ikke kunne tegne. Johans indvendinger er vigtige at have i mente idet der blandt voksne kan være en tendens til at se tegning som en aktivitet alle børn kan deltage i på lige fod. At tegne kræver imidlertid færdigheder – eller en vis mængde gåpåmod – og det er ikke alle børn som mestrer opgaven lige godt (Backett-Milburn & McKie 1999: 390-394). Dette kan selvsagt have stor indflydelse på deres lyst til at engagere sig i et tegneinterview.

En anden vigtig pointe i forhold til tegneinterview er at tegning netop er en kreativ proces, frem for en autentisk afbildning af "virkeligheden". Cele pointerer at:

"It is important to recognize that a drawing is a mental representation of a place or an object and not a visual observation. The drawing is a representation rather than a reproduction, and this representation has emotional and imaginative meanings. A drawing reveals more about the child than about the object or place that has been drawn" (Cele 2006: 174).

Når børn tegner, trækker de dels på deres kunstneriske repertoire og tegner det de føler sig sikre i at tegne, dels tegner de det de kan lide at tegne eller bliver inspireret til. I vores undersøgelse oplevede vi at nogle børn gik meget op i at tegningen skulle *ligne*, dvs. være en så korrekt gengivelse som muligt, mens andre tog sig flere kunstneriske friheder. Det gjaldt fx Vera på 5 år:

Interviewer: *Hvad er det nu, du tegner?*

Vera: *Det er vand der kommer ned fra himmelen, fordi det regner.*

Interviewer: *Okay... Var det regnvejr den dag, hvor du blev drillet?*

Vera: *Nej, men jeg havde bare lyst til at tegne det.*

Ud over regn var der især tre andre populære ting at tegne, nemlig fine kjoler, en strålende sol og røde æbler på træerne – motiver som kan genfindes på utallige børnetegninger. I sit studie af børns oplevelse af steder gjorde Cele en lignende iagttagelse idet hun fandt at de svenske børn hun interviewede via tegneinterview, ofte tegnede steder ”kønnere” end de var i virkeligheden, fx ved at tegne højhuse som idylliske hytter med blomsterbede omkring (Cele, 2006: 187). Dette peger på at tegninger dårligt kan stå alene som datamateriale, men må analyseres i relation til den sociale og kontekstuelle sammenhæng de er skabt i. Tegninger kræver grundig forklaring og tolkning af de som har lavet dem, hvis man vil forstå deres sociale betydninger (Backett-Milburn & McKie 1999: 390-392).

Vores erfaringer med tegneinterviewene var alt i alt noget blandede. Mens metoden virkede begrænsende på enkelte børn, blev andre næsten *for* optagede af selve tegneprocessen. For andre igen fungerede metoden fint. En vigtig begrænsning for metoden er imidlertid at det enkelte barn kun tegnede én enkelt episode, hvorfor det fælles referencepunkt for barn og interviewer ophørte når denne historie var udtømt. Tegningerne kom således primært til at fungere som ”ice-breaker” i starten af interviewet.

Fotobaserede interview⁹

Indtil for ganske nyligt har der ikke været nævneværdig interesse for brug af fotos i børneforskning. Nu synes der imidlertid at være stigende interesse for metoden hvilket ifølge Rasmussen kan tilskrives at metoden er i god samklang med præmisserne i den nye barndomsforskning hvor børn ansues som aktører der bør ses, høres og gerne inddrages aktivt i forskningsprocessen som medforskere (Rasmussen 2003: 3-13). På linie med

⁹ Andre forskere bruger betegnelsen ”foto-eliciterede” interview. Det gælder fx Rasmussen, 2004a.

tegneinterview opfattes fotobaserede interview typisk som dialogiske, inddragende og demokratiserende, idet barnet inviteres til at ytre sig på nye måder og medvirke til at definere forskningen (Staunæs 2000: 104-106). Fotos kan anvendes på varierende måder i børnestudier. Typisk inviteres børn til selv at tage billeder, men studiets emne eller fokus kan variere meget i bredde og åbenhed hvilket har betydning for den grad af indflydelse børn kan have på forskningsprocessen. Ligeledes kan børnenes fotos – på samme måde som tegningerne – enten udgøre et selvstændigt datamateriale eller blot fungere som støtteforanstaltning i et efterfølgende interview.

I følgeforskningsprojektet ønskede vi at afprøve hvorvidt brug af børns egne fotos som støtteforanstaltning for interviews kunne medvirke til at engagere børnene i at fortælle konkrete historier om deres oplevelser i skolens rum. I den forbindelse udstyrede vi et udvalgt antal børn med engangskameraer og bad dem om at fotografere steder på skolen hvor de enten selv var blevet drillet, havde prøvet at drille andre eller havde været vidne til drilleri. Vores opgave til børnene var således forholdsvis bunden, ligesom vi fulgte med børnene rundt mens de fotograferede. Dette bevirkede at seancen kunne gennemføres på kort tid, samt at børnene i høj grad holdt sig til opgaven, men samtidigt kan det også antages at have påvirket børnenes kreativitet og frihed til at tage mere ”skæve” billeder. Billederne blev fremkaldt og brugt som udgangspunkt for et interview den efterfølgende dag. Intervieweren tog her afsæt i børnenes fotos, men stillede også mere generelle og uddybende spørgsmål ud fra en interviewguide.

Vi oplevede at stort set alle børnene udviste interesse for at deltage i både at tage billeder og deltage i de efterfølgende interview hvor de fleste villigt fortalte om deres oplevelser de fotograferede steder. Samtidigt oplevede vi at børnene, i kraft af at det var deres egne fotos der var omdrejningspunktet, til en vis grad påtog sig at styre interviewet – en erfaring også Rasmussen har gjort sig:

”(...) den ulighed og den magt-ubalance, der traditionelt er mellem spørger og udspurgte og mellem barn og voksen i den traditionelle interview-situation, den flyttes i de fotobaserede interview. Barnet får mere magt og barndomsforskeren må være mere

lyttende, kiggende, søgende og ydmyg. Med udgangspunkt i børns fotos, er det barnet, der via sine fotos kommer med samtaleens dagsorden” (Rasmussen 2003:12).

Under vores interview brugte flere børn billederne til at dirigere samtalen med ved fx at lukke et samtaleemne med bemærkningen ”*Så er der ikke mere til dét billede*”, hvorefter de tog det næste frem.

Med brug af fotografering som interviewmetode følger også potentielle tekniske problemer. Vi havde indkøbt engangskameraer af standardkvalitet, og selvom disse var udstyret med blitz, gav det alligevel problemer at fotografere indenfor og i flere tilfælde også udenfor idet interviewene blev lavet i november på nogle mørke dage. Det bevirkede at mange fotos blev så mørke at det var vanskeligt at se hvad de forestillede, eller at de slet ikke blev til noget.

Den eksisterende litteratur om fotobaserede interview peger på at denne metode appellerer særlig godt til børn, da børn synes det er spændende og engagerende at få lov at tage fotos (Rasmussen 2004a). I følgeforskningsprojektet oplevede vi imidlertid ikke at metoden udløste en højere grad af entusiasme hos børnene end de øvrige metoder. Dette kan hænge sammen med at opgaven var meget bunden, men det er også højst tænkeligt at den teknologiske udvikling og børns stigende forbrugeradfærd og forventninger til teknik og lignende spiller ind. I dag ejer mange børn selv et kamera eller de har måske en mobiltelefon med indbygget kamera. Fascinationen af denne metode må derfor formodes at være mindre. For mange børn vil det ikke længere være noget særligt at få lov til at bruge et engangskamera i forbindelse med et forskningsprojekt. Pointen er væsentlig idet den peger på at en metodes velegnethed og popularitet altid er kontekstbestemt og kan ændre sig over tid. Særligt når metoder involverer teknologi, er det derfor væsentligt jævnligt at overveje om den teknologiske udvikling er løbet fra metoden, eller om metodens anvendelse kræver revurdering. Fordi stadigt yngre børn er fortrolige med avanceret teknologi, kunne man forestille sig at fotobaserede interview kunne anvendes til endnu yngre børn end det hidtil har været gængs. Ligeledes er det oplagt i den videre

metodeudvikling at indtænke de nye teknologier som børn har kendskab og adgang til, fx mobiltelefon og computer.

På trods af de nævnte tekniske problemer var vores erfaringer med fotointerviewene imidlertid gode, idet børnenes fotos gav anledning til konkrete og forskningsmæssigt interessante fortællinger.

Gående interview

Interviewformer hvor forskeren bevæger sig rundt sammen med det interviewede barn i dets nærområde og samtaler imens, er en udbredt metode inden for børne- og ungdomsforskning¹⁰. Interviewformen har flere fordele. Først og fremmest kan det opleves som en mere afslappet måde at interviewe på end den traditionelle hvor forsker og barn sidder over for hinanden med en optager i midten, hvilket ifølge Jensen kan tænkes at give barnet associationer til tvangsmæssige aspekter af skolekonteksten (Jensen 2008: 69). At gå rundt i barnets ”eget” område får derimod barnet til at føle sig på hjemmebane – især hvis det er barnet selv der bestemmer ruten. Ved at lade børnene føre an afgiver forskeren en del af sin symbolske magt og giver børnene mulighed for at definere en del af interviewets dagsorden.

I følgeforskningsprojektet var hensigten med at afprøve gående interview at få børnene til at fortælle om deres konkrete erfaringer og oplevelser med drilleri. I lighed med de fotobaserede interview håbede vi at interaktionen med institutionens rum ville stimulere børnenes fortællelyst og hukommelse, således at de ville fortælle mere detaljeret og beskrivende end hvad vi ville kunne opnå gennem et traditionelt interview. Vi afprøvede gående interview med børn i børnehaven, 0. og 2. klasse. Med alle tre aldersgrupper var afsættet det samme: Vi bad barnet om at vise os steder i børnehaven/skolen hvor det havde oplevet at blive drillet, havde drillet andre eller set nogen blive drillet. Barnet førte an, viste rundt og fortalte om hvad det havde oplevet de pågældende steder. Mens vi gik

¹⁰ Vi omtaler her interviewformen som ”gående interview”. Andre har brugt betegnelsen ”walk and talk”.

fra sted til sted, benyttede intervieweren lejligheden til at stille mere generelle spørgsmål om drilleri og mobning. Metoden appellerede til de fleste børn i alle tre aldersgrupper.

Gående interview viste sig at være meget velegnede til at give indsigt i børns konkrete oplevelser med drilleri, og den gav et righoldigt datamateriale. Ud over at det var en forholdsvis afslappet interviewform, var det gode ved metoden at bevægelserne rundt i terrænet/huset affødte nye fortællinger. Det var tydeligt at når børnene først var sporet ind på at tænke i oplevelser med drilleri, så vakte den sanselige oplevelse af at opholde sig de forskellige steder erindring om konkrete oplevelser og erfaringer. Børn som fra interviewets start havde givet udtryk for ikke rigtigt at kunne huske nogle episoder eller fx havde afvist at være blevet drillet, kom pludselig i tanke om oplevelser. Dette peger på en vigtig pointe, nemlig at hukommelsen er knyttet til det visuelle og sanselige hvorfor den kan stimuleres gennem kropslige påvirkninger.

En anden erfaring vi gjorde os i forbindelse med gående interviews, var at denne form stiller store krav til optageudstyret. Når optageren bæres rundt, blander lyden af skridt i gruset, raslende flyverdragter og vind i mikrofonen sig med samtalen – hvilket giver en væsentlig ringere lyd kvalitet. Da vi gennemførte gående interviews blæste det enkelte dage så meget at dele af interviewene var umulige at transskribere. Metoden kræver ligeledes at intervieweren følger barnet tæt, for at det ikke kommer for langt væk fra mikrofonen. Denne sære form for forfølgelse kunne – særligt med de yngste børn – være lidt af en udfordring.

I børnehaverne oplevede vi desuden af og til at det var vanskeligt overhovedet at komme til at interviewe fordi optageren og os som fremmede voksne tiltrak børnenes opmærksomhed. Ofte fulgte flere børn efter os rundt i børnehavens areal og blandede sig i interviewet. Dette var ikke et problem i skolerne. For det første tilstræbte vi at lave interviewene mens resten af klassen havde undervisning, og udendørs arealer, gange osv. derfor var tomme. For det andet var skolebørnene bedre til at følge en opfordring om at holde sig på afstand.

Opsummerende gav den gående interviewform generelt gode data hvilket kan tilskrives at den fælles oplevelse af at bevæge sig rundt i terrænet/huset medførte en afslappet stemning, og at barnet blev ansporet til både at huske og til at fortælle om dets oplevelser gennem visuel og kropslig interaktionen med omgivelserne.

Casebaserede interview – i grupper og individuelt

I tredje nedslag interviewede vi kun børn i 3.klasse, og vi anvendte her en interviewform som ligger forholdsvis tæt op ad almindelige semistrukturerede interview. Interviewene fulgte en tematisk opdelt interviewguide, men enkelte temaer blev behandlet gennem en række cases som børnene blev bedt om at forholde sig til efter at de selv eller interviewerens havde læst dem højt.

Vi gennemførte interviewene på to forskellige måder: Dels som individuelle interview, dels som gruppeinterview hvor to børn blev interviewet sammen. Børnene viste generelt lyst til at deltage i begge former, om end nogle børn foretrak den ene form frem for den anden, måske fordi det gav en større tryghed at deltage enten alene eller med en kammerat.

De to interviewmåder gav – ikke overraskende – to vidt forskellige interviewsituationer. Gruppeinterviewene var generelt dynamiske idet børnene brugte hinandens udsagn som afsæt og således responderede, ikke blot på interviewerens spørgsmål, men også på hinandens svar. En bagside ved dette var at de nogle gange kom til at afbryde hinandens fortællinger fordi det der blev sagt, fik dem til at associere i andre retninger, eller blot fordi de var ivrige efter at komme til orde. Derfor var de enkelte fortællinger som fremkom gennem gruppeinterviewene, typisk væsentligt kortere end de fortællinger som børnene fortalte i de individuelle interview, hvor man kunne spørge mere ind til den enkelte fortælling uden at skulle tage hensyn til et andet barn. I enkelte tilfælde havde gruppeinterviewene også de ulemper at børnene blev fjollede og ukoncentrerede, ligesom de to børn i nogle tilfælde søgte at nå konsensus på en række spørgsmål og således kopierede hinandens udsagn.

De individuelle interview havde en mere rolig rytme, og gav ofte anledning til mere personlige fortællinger. Det var dog generelt vores oplevelse at børnene i både de individuelle og gruppebaserede interview fortalte meget åbent. De engagerede sig i at skildre og beskrive magtforhold i klassen, samt hvem der havde hvilke roller, egenskaber og handlingsmønstre. I gruppeinterviewene kom vi også ud for at de to deltagende børn indbyrdes diskuterede egne positioner, reaktionsmønstre mv.

Både i de individuelle interview og gruppeinterviewene gav det en god energi til interviewene at bruge cases frem for blot at stille spørgsmål fra en liste. Børnene viste tydelig interesse for vores medbragte ”remedier” og generelt stort engagement i opgaven med at forholde sig til de forskellige cases. En vigtig erfaring i den forbindelse er at formuleringen af casene er afgørende for den efterfølgende diskussion. Det er her vigtigt at historierne skrives så ”åbne” som muligt, således at børnenes svar og refleksioner mindst muligt farves af historienes ordvalg. I udgangspunktet forholdt flere børn sig til de små historier som en opgave de skulle komme med et svar på. Men – enten med eller uden interviewerens støtte – endte næsten alle børn dog med at debattere eller begrunde deres svar på en reflekteret måde. Ved de individuelle interviews valgte vi at indlede interviewet med de tre cases, hvorved de blandt andet fik funktion som ”ice-breakere” her.

Ud af de fire gruppeinterview på hver skole var intentionen at lave ét med to piger, ét med to drenge og to med én pige og én dreng¹¹. Baggrunden for dette var et ønske om at indfange børnenes syn på og oplevelser med drillerier hhv. blandt og på tværs af kønnene. Vi oplevede imidlertid ikke nogen slående forskel på hverken mængden eller kvaliteten af vores data afhængigt af om de to børn var af samme køn eller forskellige. I begge former for gruppeinterview supplerede børnene hinanden, og begge køn fortalte om begge køns måder at drille på. På alle tre skoler fyldte især pigernes konflikter en del for begge køn – men selvsagt på hver sin måde, idet drengene beskrev det der foregik

¹¹ At dette ikke lykkedes fuldstændigt, skyldes antallet af piger og drenge i de aktuelle klasser var ujævnt og at deltagelse naturligvis var frivillig.

mellem pigerne fra en slags tilskuerposition, mens pigerne i højere grad var direkte involverede. Effekten af at interviewe en pige og en dreng sammen var i enkelte tilfælde den at børnene besvarede spørgsmålene om køn og formåede at supplere hinanden på netop deres køns vegne. Men virkningen må dog først og fremmest ses som de enkelte børns oplevelser, personligheder og relation med hinanden, frem for som en dynamik mellem de to køn.

I interview med to børn af samme køn oplevede vi dog oftere en større samhørighed og enighed om hvordan verden hang sammen i deres perspektiv, fx var to drenge rørende enige om at det altid var drengene der fik mest skældud, mens to piger der blev interviewet sammen, var i stand til at beskrive problematikker i klassens pigegruppe set ”indefra”. Men man må naturligvis i den forbindelse gøre sig overvejelser over hvor i klassens hierarki de interviewede børn befinder sig, om de har valgt hinanden som makker i dette interview eller er blevet sat sammen af læreren, og generelt hvordan deres relationer er til hinanden. I enkelte interviews fornemmede man hvordan det ene barn oftere rettede sig ind efter det andet barn, hvilket kan hænge sammen med børnenes magtpositioner i børnegruppen og deres tryghed ved at stå ved egne meninger. Det var dog generelt ikke et dominerende træk ved gruppeinterviewene.

Kort fortalt gav gruppeinterviewene – med enkelte undtagelser – nogle mere fyldige interview, hvor børnene supplerede hinanden og fortalte om både individuelle og fælles oplevelser med drillerier fra skoletiden, fordi det ene barns udsagn kunne hjælpe det andet barns hukommelse på glemte detaljer. Fordelen ved den individuelle form var at man kunne opnå en større fortrolighed med barnet der derfor i visse tilfælde fortalte mere uddybende og detaljeret. Omvendt kan det ses som en ulempe ved den individuelle form at det krævede mere af interviewerens at få skabt den nødvendige tillidsrelation for at få barnet til at uddybe sine svar og komme med egne eksempler.

Refleksioner over datamaterialet

Som nævnt var udgangspunktet for interviewene at børnene selv kunne vælge om de ville fortælle om oplevelser med drilleri de selv havde været involverede i, eller episoder de blot havde været vidne til. De fleste valgte at fortælle om oplevelser de selv var direkte involverede. Disse beretninger er klart bedre data end øjenvidneskildringerne idet de er fyldigere, og da børnene i højere grad kunne forbinde følelser og stemninger med disse oplevelser. Øjenvidneskildringerne er ofte kun ”halve historier” hvor barnet ikke så hvordan drillerierne enten startede eller sluttede. For flere af beretningerne gælder desuden at det interviewede barn var uden for hørevidde af episoden og derfor havde et begrænset kendskab til hvad der egentlig skete. Øjenvidneskildringerne er altså generelt ikke særligt gode *data*, men til gengæld fungerede det godt *metodisk* at give børnene mulighed for at fortælle om episoder som de ikke selv havde andel i. For nogle af børnene var det tydeligt at denne mulighed fungerede som en ”ice-breaker” som fik dem i gang med at fortælle hvorefter de senere i interviewet kom i tanke om eller fik lyst til at fortælle om oplevelser som også involverede dem selv.

At drille eller mobbe andre er et potentielt sensitivt interviewemne idet det drejer sig om en ikke accepteret adfærd, mens også det at være *udsat* for drillerier/mobning kan opleves som skamfuldt og ubehageligt at fortælle om. Imidlertid oplevede vi at børnene generelt var velvillige i forhold til at dele deres oplevelser med os. Vi interviewede dog også enkelte børn som var utrygge ved at fortælle om deres personlige oplevelser, og bekymrede over hvem der ville høre det de sagde til interviewer (og optageren). Disse børn valgte i stedet at fortælle om episoder de ikke selv var direkte involveret i, eller de holdt sig til at tale om drilleri og mobning på et meget overordnet plan.

Ser vi på vores samlede interviewmateriale, handler langt de fleste beretninger om at blive drillet selv – frem for at drille andre eller være vidne til drilleri. Dette kan skyldes at oplevelsen af at blive drillet selv har sat sig dybere spor i hukommelsen end oplevelser som har været mindre emotionelle og krænkende i forhold til egen person. Man kunne også forestille sig at børnene ikke ønsker at udstille sig selv som ”the bad guy” i interviewene, fordi de er klar over at det at drille betragtes som illegitim adfærd.

En – ikke særligt overraskende – aldersmæssig forskel i interviewmaterialet er at interviewene med de ældste skolebørn er væsentligt længere end interviewene med de yngre børn. Dette skyldes at børnene i 2. og 3. klasse dels huskede *flere* episoder (muligvis fordi de havde gået i skolen længere og fordi ældre børn er bedre i stand til at huske længere tid tilbage), dels at deres beretninger om de enkelte episoder var mere nuancerede end de yngste børns. Børnehavebørnene kunne næsten alle huske at være blevet drillet men kunne ofte ikke huske hvem der gjorde det, ligesom de havde svært ved at huske og beskrive detaljerne. Deres kropssprog og tonefald under interviewet viste imidlertid at *følelsen* af at blive drillet var nem at genkalde sig. Desuden ser vi en kønsforskel idet interviewene med piger generelt var længere end dem med drenge. De fleste drenge udtrykte sig relativt kortfattet og nøgternt mens piger oftere satte langt flere ord på deres oplevelser og desuden gik mere ind i at beskrive relationelle forhold med de andre børn samt deres egne følelser forbundet med de beskrevne oplevelser.

Et andet gennemgående træk ved interviewmaterialet er at børnene i 0. klasse ofte valgte at fortælle om oplevelser fra deres børnehavetid i stedet for eller som supplement til oplevelser i skoletiden. Dette skyldes givetvis at de på interviewtidspunktet (i efteråret) kun havde gået kort tid i skole og deres oplevelser på dette sted derfor var forholdsvis få. Vi havde dog også det indtryk at børnene havde lettere ved at *huske* oplevelser fra børnehavetiden, måske fordi steder og personer på skolen endnu føltes nye og ukendte, mens børnehaven var tryk og velkendt, hvilket kan have støttet hukommelsen. Nedenfor er gengivet et uddrag af interviewet med Ali fra 0. klasse:

Ali: *Jeg kan ikke huske alt!*

Interviewer: *Nej, nej. Det kan være lidt vanskeligt at huske alt. Men nogle ting kan du måske huske?*

Ali: *Ja, jeg kan huske alt fra min børnehave.*

Interviewer: *Ja. Det er nemmere at huske ting fra børnehaven, synes du det?*

Ali: *Ja. Der ved jeg, hvad de hedder. Jeg kan ikke huske.. jeg ved ikke, hvad hele skolen hedder (Ali 0.kl. SS).*

Det er også bemærkelsesværdigt at børnene i 0. klasse på én af skolerne gav langt mere fyldige og detaljerede beretninger end på de to andre skoler. Denne skole er karakteriseret ved et meget tæt lokalmiljø, hvor to bestemte børnehaver leverer hovedparten af eleverne til områdets eneste skole. Børnene i 0. klasse kender derfor oftest de fleste af deres klassekammerater når de starter i skolen (og ofte også børn i klasserne over) hvorimod flere børn på de to andre skoler omtaler klassekammerater som nogen de ikke kender. Måske har det en positiv indvirkning på både hukommelsen og lysten til at fortælle oplevelser videre til en fremmed voksen at man føler sig tryk blandt personer man kender.

Konklusion

I følgeforskningsprojektet har vi forsøgt at indkredse børns egne forståelser af og tilgange til drillerier og mobning. Vi har således tilstræbt at anlægge et børneperspektiv. Vi har eksperimenteret med hvordan man metodisk kan gribe en sådan udfordring an idet vi har været interesseret i at få indsigt i hvordan børn udtrykker sig gennem forskellige interviewteknikker, dvs. hvilken type viden brug af forskellige metodeteknikker giver mulighed for.

Vores forskningsmæssige interesse var rettet mod såvel børns begrebsforståelser som konkrete oplevelser med drilleri og mobning. Vi erfarede at det for alle interviewformerne generelt kræver en målrettet indsats fra intervieweren at få børnene til at fortælle detaljeret om deres egne oplevelser, frem for at holde sig til at tale på et mere generelt plan. Der var imidlertid stor forskel på i hvor høj grad de forskellige interviewformer lagde op til konkrete fortællinger.

Vores erfaring var at historieinterviewene giver gode data om de små børns forståelser og holdning på et generelt plan, men kun i begrænset omfang om deres konkrete oplevelser. Til dette formål var tegneinterview, fotointerview og gående interview mere velegnede, idet *udgangspunktet* for samtalen i disse interviewtyper er et visuelt produkt eller sted

knyttet til egne konkrete oplevelser med drilleri. I historieinterviewene var det sværere at skabe bro mellem den fiktive historie og de virkelige erfaringer.

En styrke ved både tegne- og fotointerview er at barn og forsker forholder sig til et fælles synligt produkt. Dette gør situationen fokuseret idet det er tydeligt for barnet hvad interviewet handler om. Samtidigt er det let for såvel interviewer og barn at vende tilbage til det fælles udgangspunkt, billederne, hvis der kommer en pause i interviewet.

Situationen gør at det føles helt i orden bare at sidde og kigge på billederne sammen et øjeblik uden at sige noget særligt, hvilket for nogle medvirker til at give interviewet en behagelig ro. En vigtig forskel mellem vores brug af de to interviewformer (tegne og foto) var imidlertid at børnene ved tegneinterviewene kun producerede ét billede, mens de i fotointerviewene producerede adskillige. Dette gav fotointerviewene den fordel at gennemgangen af billederne ét for ét gav interviewene retning, og at det fælles udgangspunkt vedblev at være nyt og interessant, og at børnene havde flere konkrete episoder at referere til ud fra billederne.

I gående interview forholder barn og forsker sig ligeledes til noget fælles, her blot ikke til et visuelt produkt, men til en oplevelse af at bevæge sig rundt sammen i omgivelserne. Til forskel fra tegne- og fotobaserede interview er det fælles udgangspunkt imidlertid i stadig bevægelse. Gående interview medfører en åbenhed over for nye tanker og indskydelser som dukker frem i barnet undervejs i interviewet. Ruten er ikke fastlagt på forhånd, men tager form efterhånden som barnet kommer i tanke om episoder det vil fortælle om. Fotobaserede interview og tegneinterview er derimod mere lukkede idet snakken koncentrerer omkring nogle statiske billeder. Vi oplevede dog at der både i fotobaserede interview og tegneinterview opstod snakke om episoder barnet ikke havde tegnet eller fotograferet. Men metoden i sig selv giver ingen støtteforanstaltning som hjælper barnet til at komme i tanke om disse oplevelser og genskabe dem i sin fortælling.

Brug af specifikke metodeteknikker giver dog ikke i sig selv garanti for meningsfuldhed og gode data. Følgeforskningsprojektets metodiske tilgang var meget struktureret; vi var underlagt en tidsplan og et budget som gjorde det nødvendigt at nøjes med korte,

målrettede samspil med børnene. På trods af vores forsøg på at gøre interaktionerne afslappede har dette uvægerligt betydet at interviewene i en vis udstrækning har haft karakter af noget kunstigt eller ”event-agtigt” for børnene, i modsætning til hverdagslige situationer og samtaler. For os som forskere har det ligeledes betydet at vi i dette ene møde med det pågældende barn i høj grad har haft fokus på at generere de bedst mulige data. Spørgsmålet bliver således i hvor høj grad formelle situationer kan indfange det hverdagslige og det som har betydning for børn her og nu, og dermed skabe et børneperspektiv. Alternativet til en meget struktureret tilgang hvor fokus ligger på specifikke metodeteknikker, ville være en mere etnografisk tilgang, centreret omkring uformelle samtaler og interaktion over længere tid, hvorved forskerne har mulighed for at snakke med børnene i konteksten, dvs. imens eller umiddelbart efter oplevelserne finder sted.

Som interviewer sætter man i høj grad dagsordenen idet emnet som oftest er mere eller mindre fast defineret på forhånd. Et springende punkt for interviewets kvalitet bliver således om de interviewede børn oplever emnet som interessant og meningsfuldt. Vi erfarede at børnene generelt havde god forståelse for interviewenes emne, men at der var stor forskel på, hvor vedkommende det var for dem - og dermed også på hvor meget de fortalte. At fortælle om emner som andre bringer på bane, kræver at man er i stand til at skifte perspektiv, dvs. at man kan sætte sig ud over hvad der optager én selv lige her og nu. Som en generel tendens erfarede vi at jo yngre børnene var, jo mindre optagede var de af vores forskningsmæssige dagsorden. For de yngste børn var nærhed i erfaring et vigtigt parameter for hvor engageret og detaljeret de fortalte, og de mest detaljerede beretninger fra denne aldersgruppe handler således om hændelser som har fundet sted samme dag. De ældste børn var i langt højere grad i stand til – og udviste interesse for – at genkalde sig begivenheder som lå fjernere i tid. Alt i alt peger vores erfaringer på at interview med børn fordrer temaer der dels er vedkommende for børnene og dels er tids-/erfaringsmæssigt nære. Endelig er det vores konklusion at gode børnestudier er tidskrævende, idet interviewkvaliteten i høj grad afhænger af at børnene har opbygget tillid til forskeren, hvilket tager længere tid for nogle børn end for andre.

Litteratur

- Andenæs, A. (1991): *Fra undersøgelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5-åringer*, Nordisk Psykologi, vol.43, nr.4.
- Andersen, P.Ø. & Kampmann, J. (1988): *Vuggestuen – hverdag og utopi. Om småbørns selvregulerede læreprocesser*. København: Munksgaard.
- Andersen, P.Ø. & Kampmann, J. (1996): *Børns legekultur*. København: Gyldendal.
- Anderson, S. (2000): *I en klasse for sig*. København: Gyldendal.
- Backett-Milburn, K. & McKie, L. (1999): A critical appraisal of the draw and write technique, *Health Education Research*, vol. 14, no.3, p. 387-398.
- Brooker, L. (2001): Interviewing Children. I: Mac Naughton, Rolfe, S.A & Siraj-Blatchford, I. (eds): *Doing Early Childhood Research. International Perspectives on Theory and Practice*. Berkshire: Open University Press.
- Cele, S. (2006): *Communicating Place. Methods for Understanding Children's Experience of Place*. Ph.d.-afhandling, Department of Human Geography, Stockholm Universitet.
- Christensen, P. & James. A. (eds) (2000): *Research with Children. Perspectives and Practices*. London: Falmer.
- Doverborg, E. & Samuelsson, I.P. (2003): *At forstå børns tanker. Børneinterview som pædagogisk redskab*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Felding, J., Møller, N. & Smidt, S. (1980): *Pædagogik og barndom – et socialistisk alternativ til struktureret pædagogik*. København: Unge Pædagoger/Politisk Revy.
- Greig, A. & Taylor, J. (1999): *Doing Research with Children*. London: Sage.
- Gulløv, E. (1999): *Betydningsdannelse blandt børn*. København: Gyldendal.
- Gulløv, E. & Højlund, S. (2003): *Feltarbejde blandt børn. Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København: Gyldendal.
- Højlund, S. (2002): *Barndomskonstruktioner: på feltarbejde i skole, SFO og på sygehus*. København: Gyldendal.
- James, A. & Prout, A. (eds) (1990): *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press.
- Jensen, M.K. (red) (1988): *Interview med børn*. København: Socialforskningsinstituttet.

- Jensen, S.M. (2008): *Mellem rum. Om unges identiteter og fællesskaber i og udenfor skolen – i forstaden, på landet og i byen*. Ph.d.-afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring. Roskilde Universitetscenter.
- Jørgensen, P.S. & Kampmann, J. (red) (2000): *Børn som informanter*. København: Børnerådet.
- Kampmann, J. (1998): *Børneperspektiv og børn som informanter*. København: Børnerådet
- Knudsen, R.K., Lindberg, S. og Kampmann, J. (2009): Jeg bidt ham i hånden, så ødelagde han mit lego. <http://www.redbarnet.dk/mobning>.
- Langsted, O. (u.å.): Valuing Quality – from the Child's Perspective. U.s.
- Lewis, A. & Lindsay, G. (eds) (2000): *Researching Children's Perspectives*. Buckingham: Open University Press.
- Lykke, N. (2008): *Kønnsforskning: en guide til feministisk teori, metodologi og skrift*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Milner, P. & Carolin, B. (eds) (1999): *Time to Listen to Children*. London: Routledge.
- Mouritsen, F. (1996): *Legekultur: essays om børnekultur, leg og fortælling*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Negt, O. (1984): Barndom og børneoffentlighed. *Kontext*, nr.47.
- Negt, O. & Kluge, A. (1974): *Offentlighed og erfaring*. Nordisk Sommeruniversitets skriftserie no.3.
- Nielsen, H. (2007): *Børns deltagelse i natur*. Rapport udført for BUPL/Center i Barndoms- og Ungdomsforskning, RUC. Kan findes på:
[http://www.bupl.dk/pp/pp.nsf/dok/fegy/\\$FILE/boern_og_natur_rapport.pdf](http://www.bupl.dk/pp/pp.nsf/dok/fegy/$FILE/boern_og_natur_rapport.pdf)
- Palludan, C. (2005): *Børnehaven gør en forskel*. København: DPU's Forlag.
- Qvortrup, J. (1991): *Childhood as a Social Phenomenon – An Introduction to a Series of National Reports*. Vienna: European Centre.
- Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. & Wintersberger, H. (eds) (1994): *Childhood Matters. Social theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury.
- Rasmussen, K. (2003): Visuelle tilgange til barndomssociologiske studier. Paper præsenteret ved Dansk Sociologkongres, Aalborg, februar 2003.

- Rasmussen, K. (2004a): Visuelle tilgange til barndomssociologiske studier. I: Aspers, P., m.fl. (red): *Bild och samhälle. Visuel analys som vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Rasmussen, K. (2004b): *Børnene i kvarteret – kvarteret i børnene*. Frederiksberg: Roskilde Universitets Forlag.
- Sigsgaard, E. (1983a): *At knytte de skilte verdener sammen*. København: Tiderne Skifter.
- Sigsgaard, E. (1983b): *Det åbne og det lukkede*. København: Tiderne Skifter.
- Sigsgaard, E. (1984): *Gode venner*. København: Tiderne Skifter.
- Sigsgaard, E. (1985): *At være betroet*. København: Tiderne Skifter.
- Staunæs, D. (2000): Engangskameraer og børneblikke. I: Jørgensen, Per Schultz & Kampmann, Jan (eds.): *Børn som informanter*. København: Børnerådet.
- Staunæs, D. (2004): *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Thorne, B. (1987): Re-visioning Women and Social Change: Where are the Children? *Gender & Society*, vol.1., no.1.
- Warming, H. (2007): Diskussioner om børneperspektiv og inddragelse af børn – er barnet på vej ud med badevandet? *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, nr.1.